

merhand afgezakt was tot kantoorbediende en zich nergens om bekommerde. Frederik had zich bij hem verveld, totdat zijn metgezel de opmerking maakte, dat er eigenlijk heel weinig temperamentvolle of wel lustige vrouwen in Holland waren. 'We zijn in een klein land, zelf klein, onze vrouwen klein; ik bedoel niet de romantiek, de Carmen of de fatale vrouw. Maar de vrouwen hebben hier zoo zelden allure, ze zijn hier verder nooit eens een dier, het aangename, soepele of voor mijn part eenvoudige dier en ook nooit een pop, een mooi aangekleede of zich goed bewegende pop. Ze zijn hier steeds een mensch met een 'ziel'. Over mijn idealen praat ik dan nog niet eens. Voor ons rest alleen de drank.' Hierbij had hij een grooten slok genomen. Frederik had hem verwonderd aangekeken, hij begreep niet dat zoo'n man dezelfde gedachten kon hebben als hij, hoewel hij nog steeds hoopte het zonder drank te kunnen doen, hetgeen hem tot nu toe goed gelukt was, aangezien hij geen drank lustte.

Met de uitspraak: 'oorlog is niet hetzelfde als vrede' achter je kon je met iedereen een gesprek gaan voeren, evenals vroeger over de vrouwen. Alle rechtopgezette dominosteenen, die vroeger wezenloos door elkaar schoven zonder enig contact, zonder richting, zonder dat er vonken oversprongen, waren plotseling met de witte zijden naar een kant gekeerd. De primitieve natuurstaat kwam terug; één gemeenschap: het leger, één wil: de overwinning. Je kunt er om lachen of niet. Drie dagen had het geduurd voor Frederik zich er op betrapte, dat hij steeds de overwinning van zijn land wilde en zich één voelde met de anderen. Daarna was hij pas weer mensch geworden, een geresigneerd mensch weliswaar, die zou handelen omdat het nu eenmaal zoo moest maar die voorloopig van het zinlooze zijner handelingen overtuigd was. Maurits en Armand hadden gelijk gehad. Zij waren verdwenen, opgenomen, weggedreven met al hun individualiteit, evenals hij. Oorlog is niet hetzelfde als vrede. Toch eigenaardig, dat hij dit zoo plastisch voor zich zag, dat hij het uit moest spreken. Evenals die spreekwoorden, hij gebruikte vaak bij zichzelf oude afgezaagde spreekwoorden als eindconclusie voor zijn diepste gedachten, in het geheim, niemand mocht weten, dat hij zulke banale zegswijzen gebruikte. Melusa zei eens: 'Alle Schuld rächt sich auf Erden.' In een overmoedige bui had hij haar bespot om die aanhalingen. 'Dat is langzamerhand even gewoontjes als 'Boontje komt om zijn loontje', ' had hij gezegd en hij voelde zich of hij Goethe verslagen had. De banale waarheid was waar, al klonk het zonderling. Waar een wil is, is een weg; die het groote niet eert is het kleine niet weerd; wie hoog klimt, zal laag vallen. Alles zoo waar, dat men het niet tegen kan spreken, alleen maar zoo afgesleten, dat men zich schaamt het uit te spreken. Maar de oorlog, die niet gelijk is aan den vrede, bleef een grijpbaar verschijnsel, als men het zoo ten minste uit mocht drukken.